

3. Jackendoff R. Languages of the Mind: Essays on Mental Representations / R. Jackendoff. – Cambridge, MA : A Bradford Book, the MIT Press, 1995. – 200 p.
4. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1999. – 624 p.
5. Lillo-Martin D. Syntactic categories in Signed Versus Spoken Language / D. Lillo-Martin // Handbook of Categorization in Cognitive Science // H. Cohen, C. Lefebvre (eds.). – Elsevier LTD, 2005. – P. 401–421.
6. Papafragou A. Realations between Language and Thought: Individuation and the Count / Mass Distinction / A. Papafragou // Handbook of Categorization in Cognitive Science // H. Cohen, C. Lefebvre (Eds.). – Elsevier LTD, 2005. – P. 255–275.

Бискуб Ирина. Кванты лингвистической информации в лексических базах данных. В статье изложены научно-практические аргументы для введения термина «квант лингвистической информации». Предложенное новое понятие кванта лингвистической информации дает возможность вплотную подойти к проблеме формального структурирования лингвистической информации с целью ее компьютерного кодирования в электронных лексических базах данных. Квант лингвистической информации определяем как формально выраженную и компьютерно маркированную парцеллу лингвистической информации, которая является маркером поля в компьютерной базе данных. На примере маркирования полей лексической базы данных современного английского языка DANTE проанализированы основные кванты лингвистической информации, которые может автоматически распознавать компьютер.

Ключевые слова: когнитивная категоризация, категория, лингвистическая категория, лингвальные знания.

Biskub Iryna. The Quanta of Linguistic Information in Lexical Databases. The article presents scientific and practical reasons for introducing the new term «quantum of linguistic information». The notion of the quantum of linguistic information gives way to approaching the problem of discriminating formal structures for decoding linguistic information. Such decoding enables computational processing of linguistic information in lexical databases. The quantum of linguistic information is formal and computationally explicit fragment of linguistic information, which serves as a field marker in lexical database. The field markers of the DANTE Lexical Database of Modern English have been analyzed as the basic quanta of linguistic information to be recognized and processed by computer.

Key words: cognitive categorization, category, linguistic category, linguistic knowledge.

Стаття надійшла до редколегії
19.03.2013 р.

УДК 811.112.2-373

Марія Блажко

Ад'єктивно-іменні словосполучення на позначення статичних джерел звуку: метонімічний ракурс (на матеріалі сучасної німецької мови)

У статті концептуалізація відношень між статичним джерелом звука та його властивостями пояснюється за допомогою метонімії як внутрішньоконцептної процедури репрезентації звучання. Встановлено, що звучання осмислюється за допомогою просторової й об'єктної метонімії. Просторова метонімія сприяє осмисленню ситуації продукування звуку джерелом, яке перебуває в певному місці, а об'єктна метонімія відбиває розпізнавання джерела звуку як цілого за його ознаками або частинами, втілюючись у трьох моделях сполучуваності прикметників та дієприкметників на позначення звучання з іменниками на позначення частин тіла й артефактів.

Ключові слова: ад'єктивно-іменні словосполучення, ад'єктивні одиниці на позначення звучання, концептуальна метонімія, просторова метонімія, об'єктна метонімія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Лінгвістичні розвідки останніх років спрямовані на дослідження мовних засобів вербалізації знань та уявлень про світ і мову, набутих внаслідок взаємодії людини з навколишнім середовищем. Застосування семантико-когнітивного підходу до вивчення семантики та комбінаторики прикметників і дієприкметників на позначення звучання в

сучасній німецькій мові виявило, що досліджувані одиниці складають групу слів, які диференціюють інформацію, зосереджену в параметральному компоненті концепту KLANG / ЗВУЧАННЯ [2, с. 14]. Трирівнева структура концепту представлена перцептивним, раціонально-аксіологічним і процедурним рівнями, котрі упорядковують інформацію про звучання з урахуванням когнітивних здібностей індивіда та його потреб і відображені в поділі прикметників та дієприкметників сучасної німецької мови на перцептивні й градуальні.

Встановлення структури концепту дає змогу описати комбінаторику досліджуваних одиниць у термінах концептуальних метафори й метонімії. У наших попередніх розвідках висвітлено, що механізм концептуальної метафори слугує основою для формування трьох видів метафори, залученої до осмислення звучання: перцептивної, градуальної й онтологічної [3, с. 21]. Завдання цієї статті полягає у реконструкції метонімічного механізму комбінаторики ад'єктивних слів сучасної німецької мови з іменниками різної семантики та у виявленні ад'єктивно-іменних моделей на позначення статичних джерел звучання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сучасне розуміння пізнавальної функції метонімії полягає в тому, що вона розглядається як когнітивний процес, який забезпечує здатність людини розпізнавати за частиною ціле, замішувати одну структуру знань іншою через фокусування уваги на об'єкт або суміжну з ним ознаку [4, с. 178; 5]. Метонімічні процеси стосуються складників однієї сфери знань, які вступають у субститутивні відношення [1, с. 21; 6]. Загальне знання про звуки, що їх продукують різного роду об'єкти і які певним чином розміщені в просторі, дає змогу встановити відношення між джерелом звуку та його ознакою, які вербалізуються сполученням прикметників і дієприкметників на позначення звучання з назвами артефактів, напр., *die Geige* «скрипка», *die Orgel* «орган» тощо та частин тіла, напр., *die Kehle* «горлянка», *das Herz* «серце», або голосу людини, напр., *die Stimme* «голос». Виділені іменники сполучаються з перцептивними та градуальними досліджуваними одиницями на позначення кількісних або ритмічних параметрів звуку й набувають властивості джерел звуку, напр., *wild klopfendes Herz* «несамовите серце». Метонімічне осмислення серця як джерела звуку – низка послідовних процедур, пов'язаних із фіксацією слухом властивостей звуку, співвіднесенням сприйнятих характеристик звуку з певним джерелом і заміщенням звукового сигналу на об'єкт, який продукує звук.

Когнітивна здатність людини до розпізнавання за звуковою властивістю об'єкта виявляє сам об'єкт у двох типах метонімії досліджуваних одиниць: просторовій й об'єктній.

Під просторовою метонімією розуміємо осмислення за параметрами звуку його джерела, розміщеного в певному місці. Просторова метонімія представлена концептуальною моделлю ВЛАСТИВІСТЬ ЗВУКУ Є ЇЇ ПРОСТОРОВА РЕАЛІЗАЦІЯ, яка базується на зв'язку між ознакою звуку й місцеположенням джерела в певному вмістищі. Досліджувані дієприкметники *brüllend*, *heulend*, *flüsternd* тощо позначають гучні або тихі соматичні звуки, які видає істота. У мовленні вони сполучаються з іменниками предметної семантики, напр., *die heulenden Häuser* «будинки, що ридають». Завдяки знанням про людей, здатних видавати звуки й одночасно перебувати в будинку, кімнаті, квартирі, тобто мати просторові координати, стає можливим розпізнавання за ознакою звуків (частини) об'єкта-джерела (цілого), розташованого у просторі. Мешканці багатоквартирних будинків створюють специфічні звуки в процесі різноманітної діяльності, рухів, взаємодії з побутовими приладами, предметами, напр.: *Oh, in die Stadt der heulenden, tobsüchtigen Häuser war ich demnach geraten!* [7, S. 187].

Здатність людини до метонімічного мислення дає змогу утворити вираз *der brüllende Korb* «колиска, що плаче». Між джерелом звуку – дитиною, яку поклали у кошик і яка гучно кричить, і місцем її розташування – кошиком, існує відношення суміжності, яке об'єктивується в наведеному нижче прикладі сполученням градуальних дієприкметників на позначення звучання з іменником *Korb* «кошик», напр.: *Und er raffte seine Soutane und ergriff den brüllenden Korb und rannte davon, <...> und dort gab er das immer noch schreiende Kind ab* [14, S. 25].

Просторова метонімія уможлиблює відображення в згорнутій формі відношень, які існують між слуховими відчуттями людини та її сприйняттям, уявленнями, ідеями. Ці відношення подані у вигляді концептуальної моделі, елементи якої осмислюються як суміжні у просторі, завдяки чому стає можливим розпізнавання за ознакою звуку його джерела в обмеженому просторі.

Осмисленню об'єктів, які є джерелом звуку, через його властивості або спосіб продукування сприяє об'єктна метонімія. Вона вербалізується сполученнями досліджуваних прикметників і дієприкметників з іменниками на позначення феноменальних об'єктів – звуків, артефактів, частин тіла людини або дій, пов'язаних зі звуком. Об'єктна метонімія втілюється в трьох моделях сполучуваності досліджуваних ад'єктивних одиниць з іменниками, які позначають осмислення: стану людини через звук; джерела звуку за його властивістю; характеристики звуку через спосіб його продукування.

В основу моделі СТАН ЛЮДИНИ Є ЗВУК покладено відношення, що існують між об'єктами, явищами. Власний досвід спостережень за собою та за іншими демонструє, що про почуття, емоції, переживання людини сигналізує її голос. Опора на власний досвід дає змогу індивіду мислити голос як «частину» від «цілого» – людини, що зумовлює зв'язок між почуттями, емоціями людини та зовнішнім виявом стану (голосом). Так, прикметник *zaghaft* «боязкий» указує у сполученні з іменником *Stimme* на страх, який відчуває володар голосу перед своїм співрозмовником, напр.: *Eine sehr zaghafte Stimme sagte: "Ja, bitte?" und ich konnte aus dieser Stimme heraushören, daß es in Küche, Badezimmer und Schlafzimmer hoffnungsloser aussah als je* [8, s. 100].

У реалізації моделі СТАН ЛЮДИНИ Є ЗВУК беруть участь прикметники на позначення: 1) психічного стану людини, напр.: *ruhig, gereizt* тощо: *ein gereizter Mensch – eine gereizte Stimme*; 2) рис характеру людини, напр.: *strenge, menschlich* тощо: *ein strenger Mensch – eine strenge Stimme*; 3) вікових/статевих ознак людини, напр.: *kindlich, männlich* тощо: *eine kindliche Person – eine kindliche Stimme*; 4) емоційного стану, напр.: *fröhlich, kläglich* тощо: *ein fröhlicher Mensch – eine fröhliche Stimme*. Метонімічна модель СТАН ЛЮДИНИ Є ЗВУК реалізується лише за умови сполучуваності прикметників і дієприкметників на позначення звучання з іменником *die Stimme* «голос».

Метонімічна модель ДЖЕРЕЛО ЗВУКУ Є ВЛАСТИВІСТЬ ЗВУКУ об'єктивує відношення суміжності між об'єктом-джерелом звуку та його ознакою й вербалізується у сполученнях градуальних та перцептивних одиниць з іменниками на позначення органів тіла людини та артефактів, напр.: *eine gedämpfte Geige* «тиха скрипка».

Як джерело звуку осмислюються органи тіла людини, позначені іменниками-соматизмами *der Magen* «шлунок», *das Herz* «серце» тощо. Словникові дефініції цих іменників не засвідчують їхнього призначення для видавання звуків, напр., *Herz, das – 1.a) Organ, das den Blutkreislauf durch regelmäßige Zusammenziehung u. Dehnung antreibt u. im Gang hält* [9, s. 700]. Фізіологічні процеси, які забезпечують функціонування цих органів тіла, супроводжуються специфічними звуками, параметри яких сприймаються слухом людини й позначаються досліджуваними одиницями. Так, ритмічні тони серця або зміни ритму серцебиття можна почути за допомогою спеціального приладу або, приклавши вухо до грудей. За властивостями звуків серця стає можливим розпізнавання їхнього джерела – серця. Збільшення ритму серцевих скорочень, спричинених хвилюванням, позначає дієприкметник *klopfend* «той, що стукає» й прикметник *wild* «дикий», напр.: *Er drehte das Sicherheitsschloß, wankte die drei Schritte zum Bett, setzte sich zitternd, mit wild klopfendem Herzen* [15, S. 16].

Слабкий ступінь гучності специфічних звуків, джерелом яких є горло, позначає прикметник *rauh* «хрипкий», напр., *rauhe Kehlen* «хрипкі голоси». Основою наведеного словосполучення є відношення, які встановлюються між властивістю звуку та джерелом, котре продукує цей звук. Ці відношення уможливають осмислення словосполучення *rauhe Kehlen* як *rauhe Laute, die die Menschen ausgeben, welche lange Zeit laut geschrien oder gesungen haben* «хрипкі звуки, які видають люди, котрі тривалий час кричали або співали», напр.: *«Meinen Namen, den darf ich nicht nennen», schallte es aus rauhen Kehlen gewaltig dagegen, «denn ich bin ja ein Mädchen für Geld»* [12, S. 105]. У наведеному прикладі в актуалізації зв'язку між об'єктом-джерелом звуку та ознаками останнього допомагають додаткові контекстуальні засоби, напр. дієслово звучання *schallen* «звучати», оскільки в інших контекстах, не пов'язаних з видаванням звуків, подібне метонімічне переосмислення значення неможливе.

Іменники на позначення артефактів, музичних інструментів набувають властивості функціонувати як джерело звуку внаслідок сполучення з градуальними одиницями *gedämpft, heiser, lautlos, läutend, leise* тощо. Неприємні звуки сопілки об'єктивує прикметник *heiser* у сполученні з іменником *die Pfeife* «сопілка», напр., *Ihre Lippen waren eine heisere, einsame Pfeife, die ohne Verstand vor sich hin sang* [11, s. 74].

Функції «джерела звуку» набувають створені людиною предмети, які не є перешкодою для поширення звуку, напр. іменники на позначення артефактів *die Schuhe* «черевики», *der Teekessel* «чайник» тощо. Так, у метонімічному виразі *pfeifende Teekessel* «чайники, що свистять» дієприкметник *pfeifend* експлікує властивість цих посудин продукувати специфічні звуки, що поширюються без перешкоди, внаслідок чого предмет посуду, позначений іменником *die Teekessel* «чайники», інтерпретується як джерело звуку, ознакою якого виступає дієприкметник на позначення звучання *pfeifend*. Застосування концептуальної моделі ДЖЕРЕЛО ЗВУКУ Є ВЛАСТИВІСТЬ ЗВУКУ уможлиблює репрезентацію у згорнутій формі ситуації видавання звуку джерелом-артефактом, позначеному іменником *die Teekessel* «чайники», за властивістю джерела, позначену *pfeifend*, напр.: *Ich hasse das alles: pfeifende Teekessel, vollgedampfte Küchen, verklebte Teller, verkrusteten Zucker in den Tassen, Fettaugen auf dem Abwaschwasser, Essenreste, vergessene Wurststellen, die durch die Finger glitschen* [10, s. 54].

Модель ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВУКУ Є СПОСІБ ЇЇ ПРОДУКУВАННЯ вербалізується сполученнями досліджуваних одиниць з групою віддієслівних іменників на позначення дії, що супроводжується звуком, напр. *der Schlag* «удар», *der Schritt* «крок», *das Schwanken* «хитання» тощо. Словникове тлумачення іменника «крок» *der Schritt* як пересування однієї ноги перед другою під час ходьби вказує на можливість сприйняття цієї дії слухом: *Schritt, der – (beim Gehen) das Vorsetzen eines Fußes vor den anderen, das Wegsetzen von dem anderen: –e waren zu hören* [9, s. 1534]. Дієприкметник на позначення звучання *knirschend* «той, що хрустить» у сполученні з цим іменником вербалізує у наведеному прикладі продукування людиною специфічних звуків під час ходьби, напр.: *Gleichzeitig vernahm ich Schritte. Knirschende, heftige Schritte, dann langsamer werdend und schließlich verstummend* [13, s. 230]. Можливість говорити про кроки, що скриплять «*knirschende Schritte*», зумовлена механізмом концептуальної метонімії, який дає змогу розпізнати ситуацію створення людиною навмисних або ненавмисних звуків під час виконання інших дій через ознаки звуків, котрі сприймаються слухом.

Висновки. Ад'єктивно-іменні словосполучення відображають статичний спосіб осмислення джерела звучання і засвідчують, що сприйняття звуків носіями німецької мови детермінується їх знанням про існування в навколишньому середовищі об'єктів – частин тіла людини, артефактів, які призначені для продукування звуків і статично розміщені у просторі. Прийомом осмислення об'єктів – джерел звуку за його ознаками є метонімія, представлена двома типами: просторовою й об'єктною, які реалізуються за моделями, що уможливлюють розпізнавання характеристики звуку через спосіб його продукування, стану людини через звук, джерела звуку через його властивості тощо. Виділені моделі дали змогу уточнити уявлення про клас об'єктів, що можуть бути інтерпретовані як джерела звуку.

Перспективи подальшого дослідження. Одним із перспективних напрямів наукових розвідок є застосування когнітивного механізму метонімії для виявлення системних відношень між лексикою на позначення сприйняття і встановлення регулярних типів метонімічних переносів ад'єктивних слів на матеріалі різних мов.

Джерела та література

1. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. І. Белехова. – К., 2002. – 34 с.
2. Блажко М. І. Прикметники та дієприкметники на позначення звучання в сучасній німецькій мові: семантика і комбінаторика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М. І. Блажко. – Херсон, 2011. – 20 с.
3. Блажко М. І. Метафоричне осмислення взаємодії перцептивних ознак у термінах звучання (на матеріалі сучасної німецької мови) / М. І. Блажко // Словянський збірник : [зб. наук. пр.]. – К. : Вид. Дмитра Бурого, 2012. – Вип. 17. – Ч. 2. – С. 18–22.
4. Кузикович Г. П. Метонимическое варьирование абстрактных имен существительных / Г. П. Кузикович // Язык и дискурс в статике и динамике : междунар. науч. конф., 14–15 нояб. 2008 г. : тез. докл. / отв. ред. : З. А. Харитончик, А. М. Горлатов [и др.]. – Минск : МГЛУ, 2008. – С. 178–179.
5. Трухановская Н. С. Метонимический сдвиг при концептуализации денотативной ситуации : в сфере предикатов физического воздействия : дис. канд. філол. наук : 10.02.19 / Трухановская Наталья Сергеевна. – М., 2009. – 280 с.
6. Kövecses Z. Metaphor and metonymy in Cognitive Linguistics / Z. Kövecses // Cognitive Linguistics : A User – Friendly Approach. – Szczecin : Uniwersitet Szczecinski, 2005. – P. 13–33.
7. Becher J. R. Abschied / J. R. Becher. – Berlin ; Weimar : Aufbau Verlag, 1981. – 450 S.

8. Böll H. Die Ansichten eines Clowns / Heinrich Böll. – Ulm/Donau : Franz Spiegel Buch GmbH, 1985. – 307 S.
9. Duden: Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1989. – 1816 S.
10. Maron M. Animal triste / M. Maron. – Frankfurt am Main : S.Fischer Verlag, GmbH, 1996. – 239 S.
11. Naters E. Königinnen / E. Naters. – Köln : Verlag Kiepenheuer + Witsch, 1999. – 151 S.
12. Remarque E. M. Drei Kameraden / Erich Maria Remarque. – Berlin ; Weimar : Aufbau Verlag, 1988. – 289 S.
13. Schneider R. Die Luftgängerin / R. Schneider. – München : Karl Blessinger Verlag, GmbH, 1998. – 351 S.
14. Süskind P. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders / P. Süskind. – Zürich : Diogenes Verlag, AG, 1985. – 320 S.
15. Süskind P. Die Taube / P. Süskind. – Zürich : Diogenes Verlag AG, 1990. – 100 S.

Блашко Марія. Адьєктивнo-именнe слoвoсoчeтaння, хaрaктeризуючe стaтичeскiє истoчники звучaння: мeтoнимичeскiй рaкурc (нa мaтeриaлe сoврeмeннoгo нeмeцкoгo язикa). В стaттє рaскритa рoль мeтoнимii як прoцeдури, oсущeствлємoй внутрi oднoгo кoнцeптa, в кoнцeптaлiзaцiї oтнoшeнь мeжду стaтичeским истoчникoм звукa и eгo свoйствaми. Устaнoвлeнo, чтo в сoврeмeннoм нeмeцкoм язикe срeдствaми вeрбaлiзaцiї eтиx oтнoшeнь виступaють aдьєктивнo-имeннe слoвoсoчeтaння, кoтoрe oтoбрaжaють стaтичeский спoсoб oсмьслєння истoчникa звучaння. Виявлeнo, чтo мeтoнимичeскaя кoнцeптaлiзaцiя звучaння прeдстaвлєнa прoстрaнствeннoми и oб'єктнoми oтнoшeннями. Прoстрaнствeннaя мeтoнимия спoсoбствeт oсмьслєннoу ситuaцiї прoизвoдствa звукa истoчникoм, кoтoрый рaспoлoжeн в oпрeдeлeннoм мeстe, a oб'єктнaя мeтoнимия oтoбрaжaє тo, як прoисхoдит рaспoзнaвaннe истoчникa звукa, кoнцeптaлiзирoвaнoгo кaк цeлoe, пo eгo признaкaм или чaстям. Рeкoнструирoвaннe мoдeли сoчeтaeмoсти исслeдуємьx aдьєктивньx eдиниц из сущeствитeльнoми oтрaжaють слeдуючiє видь мьслитeльньx прoцeссoв: 1) хaрaктeристикa звукa чeрeз спoсoб eгo прoдуцирoвaння; 2) сoстoяниe чeлoвeкa чeрeз звук; 3) истoчник звукa чeрeз eгo свoйствa; 4) свoйствa звукa чeрeз рaспoлoжeння eгo истoчникa.

Ключeвыє слoвa: aдьєктивнo-имeннe слoвoсoчeтaння; aдьєктивнe eдиницы, хaрaктeризуючe звучaннe; кoнцeптaлiнaя мeтoнимия; прoстрaнствeннaя мeтoнимия; oб'єктнaя мeтoнимия.

Blazhko Mariya. German Adjectival-Nominal Phrases Denoting Static Sound Sources: Metonymic Perspective. The article reveals the role of metonymy as a procedure, performed within a concept, in the conceptualization of relations between a static sound source and its qualities. It is found that in modern German these relations are verbalized by adjectival-nominal word combinations, reflecting a static way of understanding the source of sound. It is proved that the metonymic conceptualization of sound production is represented by spatial and object relations. The spatial metonymy contributes to understanding the situation of sound production by a source situated in a particular place while the object metonymy reflects the process of recognizing a sound source conceptualized as a whole, relying on its features or parts.

The reconstructed models of the combinability of the adjectival units under study with nouns rest on the following types of reasoning processes: 1) characterizing a sound with respect to the way of its production; 2) the state of a person revealed with the help of a sound; 3) the source of sound reflecting its qualities; 4) qualities of a sound with reference to its source.

Key words: adjectival-nominal phrases, adjectival units denoting sound, conceptual metonymy, spatial metonymy, object metonymy.

Стаття надійшла до редколегії
20.03.2013 р.

УДК 811.111'42

Євгенія Бондаренко

Матричне моделювання семантичного простору багатозначної лексики

У статті запропоновано лінгвокогнітивну методику дослідження сигніфікативного потенціалу полісеманта, що полягає у моделюванні його семантичного простору у вигляді матриці доменів. Актуальність теми зумовлена урахуванням ролі мисленневих процесів людини у формуванні смислового змісту знака. Завданнями роботи є визначення методології, методики, інструментарію та послідовних етапів процедури формування лінгвокогнітивної моделі полісеманта. Новизна полягає у формулюванні когнітивних підстав створення семантичного поля лексики в системному вигляді. Описано методологію дослідження когнітивних процесів у термінах залученості чи відстороненості стосовно опису явища, що номінується полісемантом, тобто науко-